

4

WANNEER ONTMOETING
CONFLICT WORDT:
RECHTVAARDIGE OORLOG EN
RECHTVAARDIGE VREDE

MODULE VIER

RECHTVAARDIGE OORLOG EN RECHTVAARDIGE VREDE

4.1 EEN VERHAAL

Afbeelding 4.1.
De videoclip

Een schoolreis brengt Ariella bij een oorlogsmuseum. Getroffen door de tragedie van oorlog loopt ze verloren in het museum. Daar stuit ze op een mysterieuze joodse conciërge. Samen bespreken ze de joodse oorlogstraditie.

4.2 HEILIGE OORLOG OF PACIFISME

Spreken over oorlog en vrede is van alle tijden. Ook in de joodse traditie is het spreken over oorlog en vrede sterk aanwezig. Oorlog en vrede komen met name allebei voor in de Thora. Aan de ene kant benadrukt de Thora het absolute belang van vrede en harmonie tussen en binnen alle volkeren. Het woord 'shalom', met onder andere de betekenis van 'vrede', vormt daar een centraal voorbeeld van. Aan de andere kant bevat de Thora ook veel oorlogsverhalen. Die twee zijden hebben een eigen theorie: het pacifisme enerzijds, en Heilige Oorlog anderzijds.

1. Het pacifisme is een attitude of leer die streeft naar vrede en het gebruik van geweld om conflicten (tussen naties) op te lossen afkeurt. Politieke machtsopbouw is uit den boze. Volgens deze leer kan een land bijvoorbeeld geen legerdienst invoeren. Het Jodendom is niet pacifistisch, omdat er veel geweld voorkomt in de Thora. Harmonie, vrede en rechtvaardigheid zijn wel belangrijke begrippen in het Jodendom. Het pacifisme roept ook veel vragen op die voor het Jodendom interessant zijn. Hoe springen we om met gewelddadige passages? Kan het pacifisme inspireren? Door de geschiedenis heen heeft het Jodendom vaak lijdzaamheid en passiviteit vooropgesteld. Kunnen we die waarden als pacifistisch zien? En tegelijkertijd kunnen we de kritische vraag stellen: is pacifisme wel altijd iets positiefs? Is zelfverdediging, bijvoorbeeld, soms niet rechtvaardig?

2. Heilige Oorlog is een vorm van collectief geweld dat door G-d is toegestaan of bevolen. In de Thora vinden we veel gewelddadige passages. Jozua krijgt het gebod om het Beloofde Land, met veel geweld, te veroveren. Daarnaast is er ook de oorlog tegen Amalek. Koning David staat dan weer bekend omwille van zijn expansiegerichte oorlogen tegen de Arameeërs. Veel van de oorlogen, zoals Jozua's Veroveringsoorlog, waren bevolen door G-d. De lezing van het boek van Esther, waarin de joden een massamoord plegen, is de centrale gebeurtenis van het Poerimfestival. De Thora beschrijft G-d ook als een krijger, en de menselijke krijgers (Jozua, David, Esther, etc.) worden als helden afgebeeld. Geweld in de naam van G-d is dus een veelvoorkomend thema in het Jodendom. **Het Jodendom heeft aldus een eigen geschiedenis met het fenomeen Heilige Oorlog.**

OPDRACHT. Reflecteer over de concepten 'pacifisme' en 'heilige oorlog'.

Omschrijf pacifisme in eigen woorden.

Zou jij het Jodendom als 'pacifistisch' omschrijven? Waarom wel/niet?

Zijn er pacifistische ideeën in het Jodendom?

Heilige Oorlog betekent collectief geweld in naam van G-d. Wat is jouw mening over Heilige Oorlog? Is Heilige Oorlog rechtvaardig?

Denk je dat Heilige Oorlog ook binnen het Jodendom bestaat?

OPDRACHT. Kies een stelling uit de volgende lijst waarmee jij je het meeste identificeert. Leg uit waarom.

- “Oorlog is nooit rechtvaardig.”
- “Vrede kan enkel bestaan naast oorlog.”
- “Doe nooit iets in een oorlog dat nadien een verzoening onmogelijk maakt.”
- “Een wereld zonder geweld is niet realistisch.”
- “Geweld begint of eindigt met jezelf.”
- “Zelfs in tijden van vrede is het belangrijk voor een land om te investeren in wapens.”
- Je eigen leven riskeren voor een vreemdeling in een ander land is nutteloos.”

Afbeelding 4.2
Bron: © Syda Productions
Adobe Stock

4.3 OORLOG IN DE THORA

Een oorlogstheorie die erop gericht is zo weinig mogelijk schade en leed te veroorzaken heet een **Just War-theorie**. Zo een theorie stelt regels op die het begin, verloop, en einde van een oorlog reguleren. Deze regels hebben als doel om een oorlog zo rechtvaardig mogelijk te maken. Binnen de joodse traditie vinden we geen uitgewerkte Just War-theorie terug.

We zijn dus begrensd in onze bespreking over oorlog. In de Thora vinden we een tekst uit het boek Deuteronomium die oorlogsvoering bespreekt. Deze tekst is voer voor discussie in de Talmoed. We lezen eerst de tekst, en nadien bespreken we hoe de Talmoed deze tekst verder bediscussieert.

DEUTERONOMIUM 20

[5] Daarna krijgen de schrijvers het woord: 'Wie net een huis heeft gebouwd en het nog niet in gebruik heeft kunnen nemen, mag naar huis terugkeren; anders neemt een ander het in gebruik als hij in de strijd sneuvelt. [6] Wie een wijngaard heeft geplant en nog niet zelf de eerste druiven heeft kunnen plukken, mag naar huis terugkeren; anders plukt een ander die als hij in de strijd sneuvelt. [7] Ook wie een bruid heeft maar haar nog niet heeft kunnen huwen, mag naar huis terugkeren; anders huwt een ander haar als hij in de strijd sneuvelt.' [8] Verder moeten ze tegen het krijgsvolk zeggen: 'Wie bang is, wie het aan moed ontbreekt, mag naar huis terugkeren; anders verliezen de anderen misschien ook de moed.'

[10] Voordat u een stad aanvalt, moet u eerst een vredesregeling aanbieden. [11] Als men op het voorstel ingaat en de poorten voor u opent, moeten alle inwoners van de stad tot herendienst worden gedwongen. [12] Als ze echter geen vrede willen sluiten en liever de strijd met u aangaan, [13] en de HEER, uw God, u de belegerde stad in handen geeft, moet u alle mannelijke inwoners ter dood brengen.

[15] Zo moet u te werk gaan bij de steden die op grote afstand van u liggen, buiten het gebied dat u nu gaat veroveren. [16] Maar daarbinnen, in de steden van het land dat de HEER, uw God, u als grondgebied zal geven, mag u geen mens in leven laten. [17] Alle Hethieten, Amoriëten, Kanaänieten, Perizzieten, Chiwviëten en Jebusieten moet u doden, zoals de HEER, uw God, u heeft opgedragen, [18] om te voorkomen dat u de gruwelijke dingen die zij voor hun goden doen van hen overneemt, waardoor u tegen de HEER, uw God, zou zondigen.

Uit deze tekst komen vier zaken naar voren:

- 1) Een **vredesregeling** is verplicht voor elke aanval. Ook vandaag is het nog steeds belangrijk zoveel mogelijk geweld te voorkomen.
- 2) Er zijn **vier geldige redenen** voor uitstel van militaire dienst. Omwille van deze vier redenen hoeft een jood niet ten strijde te trekken. De redenen zijn: een recent geplante wijngaard, een recente verloving, een pas gebouwd huis, en bangheid. Veel landen hebben een verplichte legerdienst. De Thora erkent dat er uitzonderingen bestaan, redenen voor uitstel van militaire dienst.
- 3) De **reden tot oorlogsvoering** is het voorkomen dat het joodse volk aangetast wordt door de kwaadaardigheid van de volkeren met wie ze een gebied delen. De “gruwelijke dingen die zij voor hun goden doen” mogen de joden niet overnemen.
- 4) De Thora maakt een **onderscheid tussen steden** die “op grote afstand liggen”, buiten het Beloofde Land, en de steden die nabijgelegen zijn, in het Beloofde Land. Dat onderscheid heeft te maken met het derde punt.

Afbeelding 4.3
Bron: © Georgiy
Adobe Stock

4.4 OORLOG IN DE TALMOED

De **Misjna** buigt zich over de hierboven besproken oorlogspassage, en vraagt zich af in welk geval de vier redenen tot uitstel van militaire dienst geldig zijn. “Naar wat voor type oorlog refereert dit allemaal?” (Misjna Sotah 2). De Misjna beantwoordt die vraag door een onderscheid te maken tussen een **bevolen oorlog** (*milchemet mitzvah*) en een **optionele oorlog** (*milchemet reshut*).

Een milchemet mitzvah of bevolen oorlog is een gebod van G-d. Een bevolen oorlog is noodzakelijk en staat geen uitzonderingen toe. Iedereen moet ten strijde trekken. Volgens de Talmoed mag een bevolen oorlog dus zelfs op Sabbat plaatsvinden. **Milchemet reshut is een optionele oorlog.** Die oorlog is discretionair. Deze oorlog staat verschillende redenen tot uitstel toe. Een discretionaire oorlog is nog altijd mogelijk, maar niet het resultaat van een G-ddelijk gebod. De Gemara bouwt voort op dit onderscheid. De Jeruzalem Talmoed en de Babylonische Talmoed bespreken we apart, omdat ze elk een eigen visie naar voren schuiven.

4.4.1 JERUZALEM TALMOED

De **Jeruzalem Talmoed** definieert **een optionele oorlog als een oorlog die Israël initieert**. Israël is niet bevolen iemand aan te vallen. En aangezien het Beloofde Land al veroverd is, dienen verdere oorlogen enkel om het terrein uit te breiden. **Een bevolen oorlog is een verplichte oorlog**, iedereen dient aan deze mee te doen. Volgens de Jeruzalem Talmoed zijn enkel de oorlogen van Jozua en defensieve oorlogen bevolen.

De Jeruzalem Talmoed erkent het recht op zelfverdediging. Voor de rabbijnen betekende dit dat, aangezien het Beloofde Land was veroverd, ze het nu ook moesten beschermen. Daarnaast is er een belangrijke conclusie die uit de Jeruzalem Talmoed getrokken kan worden. Volgens de Jeruzalem Talmoed zijn enkel verdedigingsoorlogen en de Veroveringsoorlogen van Jozua bevolen en dus heilig. Die oorlogen vonden echter duizenden jaren geleden plaats. De Jeruzalem Talmoed lijkt daarmee te stellen Heilige Oorlogen vandaag de dag niet meer mogelijk zijn.

4.4.2 BABYLONISCHE TALMOED

De Babylonische Talmoed heeft een verschillend perspectief. De Babylonische Talmoed is het op twee punten eens met de Jeruzalem Talmoed: een optionele oorlog is een oorlog die Israël initieert, en de Veroveringsoorlogen van Jozua waren bevolen, verplichte oorlogen. De Babylonische Talmoed vermeldt echter geen defensieve oorlogen. Hij geeft wel een extra voorbeeld van discretionaire oorlogen: Davids expansieoorlogen. Expansieve oorlogen dienen enkel maar om het gebied uit te breiden. Preventieve aanvallen hebben een andere status.

Een preventieve aanval is een militaire actie die erop uit is de vijand eerst te verzwakken om een vijandige aanval te voorkomen. Preventieve aanvallen vormen een grijs gebied. Of ze bevolen zijn hangt af van met hoeveel zekerheid vastgesteld kan worden dat ze een aanval voorkomen. De Talmoed lijkt te suggereren dat, indien dit met zekerheid vastgesteld kan worden, preventieve aanvallen bevolen zijn.

	Discretionair	Bevolen
Misjna	Uitstel van militaire dienst	Geen uitstel van militaire dienst
Jeruzalem Talmoed	Israël initieert	Jozua's oorlogen en defensieve oorlogen
Babylonische Talmoed	Israël initieert, Davids oorlogen (preventieve aanvallen)	Jozua's oorlogen (preventieve aanvallen)

Oorlog in het oude Nabije Oosten verliep anders dan oorlog vandaag de dag. Optionele oorlogen moesten toegelaten worden door het Sanhedrin, het joodse gerechtshof. Daarnaast moest het orakel *Urim VeTumim* geconsulteerd worden (Babylonische Talmoed berakhot 3b, Sanhedrin 16b). Het joodse volk mocht dus enkel ten strijde trekken indien het Sanhedrin en het orakel het toestonden. Een leider of koning had niet zomaar vrij spel! Tegenwoordig bestaan het Sanhedrin en het orakel niet meer.

Diasporagemeenschappen hebben geen eigen leger. Daarom gaan joodse discussies over oorlog meestal over de staat Israël en diens oorlogen. Niet elke jood is evenzeer begaan met de staat Israël, maar een gezonde discussie over oorlog en vrede helpt ons de wereld beter te begrijpen. Het onderscheid tussen bevolen en optionele oorlogen is vandaag de dag nog steeds van tel. Ze helpen mee verklaren waarom bepaalde oorlogen voor sommige joden belangrijk zijn. Of een oorlog van Israël bevolen is of optioneel is een actueel discussiepunt. De Talmoed geeft ons stof tot nadenken.

OPDRACHT. Beantwoord de volgende vragen.

Een bevolen oorlog

- Is een oorlog die bevolen is door een politieke leider.
- Staat toe dat mensen weigeren deel te nemen.
- Is bevolen door G-d en staat geen uitzonderingen toe.

Een discretionaire oorlog

- Is een door G-d verplichte oorlog.
- Is een oorlog naar eigen goeddunken.
- Is een oorlog die geen uitstel van militaire dienst toestaat.

Juist of fout. 'Volgens de Talmoeed zijn toekomstige oorlogen mogelijk.'
Motiveer je antwoord.

Vind je het concept 'Bevolen Oorlog' geloofwaardig? Geloof je erin? Waarom wel/niet?

Is een preventieve aanval volgens jou goed te keuren? Waarom wel/niet? In welke gevallen wel/niet?

Het Sanhedrin en het orakel Urim VeTumim speelden vroeger een grote rol in de beslissing een oorlog te starten. Wie heeft volgens jou het recht om een oorlog te starten? De overheid, een grote groep inwoners, rabbijnen, ...

De Thora stelt dat, indien vijandige steden geen vredesregeling accepteren, de mannelijke inwoners allemaal gedood mogen worden. Zijn er volgens jou ook regels voor hoe een oorlog mag verlopen? Of is alle geweld toegestaan?

4.5 WOORDENLIJST

Discretionair

Discretionair verwijst naar het vermogen om zelfstandig, naar eigen goeddunken, te oordelen of handelen.

Heilige oorlog

Een Heilige Oorlog is een oorlog met een religieus motief. Een Heilige Oorlog wordt soms gevoerd omwille van een G-ddelijke verplichting, omwille van een religieuze stellingname, maar ook ter verdediging van een heilig land.

Pacifisme

Pacifisme is een attitude of wereldbeschouwing die vrede absoluut nastreeft. Pacifisme wijst elke vorm van geweld af.

Vredesregeling

Een vredesregeling is een overeenkomst tussen twee partijen, vaak landen, om de vrede te bewaren en geen oorlog te voeren.

Rechtvaardigheid

Rechtvaardigheid heeft meerdere betekenissen. Ten eerste is rechtvaardigheid een legaal begrip. Wat in overeenstemming is met het recht, is rechtvaardig. Ten tweede is rechtvaardigheid ook een moreel begrip. Rechtvaardig handelen is 'juist' handelen, in overeenstemming met wat 'goed' of 'correct' is. Rechtvaardigheid vergt ook oefening: niemand doet van nature altijd het juiste of het goede. Dat idee komen we vaak tegen in de Tenach!

4.6 TRANSCRIPT VAN DE VIDEO

1 INT MUSEUMDAG

De gids en de leraar staan voor de groep.

Gids: Welkom in het Oorlogsmuseum. We hebben een grote collectie voorwerpen uit de Eerste Wereldoorlog. Niet alleen wapens en wapentuig, maar ook voorwerpen uit het dagelijks leven. Misschien krijgen jullie een indruk van hoe het zou zijn om in zo'n tijd te leven!

Leraar: Goed, iedereen is vrij om zelf rond te gaan kijken. We zien elkaar hier weer op tijd. De bus wacht niet, ok! Hou elkaar in het oog; niet verdwalen!

De studenten rennen in verschillende richtingen. Wij volgen Ariella en Adil die langs een aantal uniformen lopen.

Adil: Kun je je voorstellen dat ik zo een uniform draag? Je zou waarschijnlijk verliefd op me worden.

Ariella: In uw dromen.

Ze lopen de hoek om. Ze zijn omringd door foto's van gevechtsscènes.

Ariella: Kun je je voorstellen zo'n oorlog mee te maken? Zelfs vandaag de dag, in de 21e eeuw, bestaat er nog steeds zoveel oorlog.

Adil: Ja, maar wat kan je er aan doen?

Ariella: Ik weet het niet, maar oorlog zou nooit mogen gebeuren.

Adil antwoordt niet. Hij aarzelt om te spreken. Er zit hem iets dwars.

Adil: Dat is nogal hypocriet van jou.

Ariella: Wat bedoel je?

Adil: Je bent Joods, toch? De Thora staat vol met verhalen over oorlog. Zoals de oorlogen om het Beloofde Land te veroveren. En die verhalen lees je elk jaar.

Ariella: Je bedoelt Joshua's Veroveringsoorlogen?

Het is niet omdat we die verhalen hebben dat we opeens pro-oorlog zijn of zo.

Adil: Maar ze hebben wel een soort effect. Sommige mensen lezen religieuze teksten letterlijk. Het zou me niet verbazen als die verhalen mensen daadwerkelijk inspireren om oorlogen te beginnen.

Ariella: Dat zou nooit kunnen gebeuren. Joden zijn honderd procent vreedzaam.

Adil (sarcastisch): Ja, vast. Als dat zo was, zou je deze verhalen niet hebben.

Ariella: Je weet niet waar je het over hebt! Ik ben weg.

Ariella loopt boos weg.

Ariella: Ongelofelijk. Wat weet hij zelfs van het Jodendom? Pf.

Al lopend mist ze per ongeluk het pad dat naar de grote zaal leidt. Ze botst plotseling tegen een conciërge op.

Ariella: Ow, het spijt me, meneer.

Conciërge: Ben je verdwaald?

Ariella draait zich om en merkt dat ze inderdaad verdwaald is.

Ariella (verlegen): Ik denk het wel... Kunt u me vertellen hoe ik bij de grote zaal kom, alstublieft?

Janitor: Ik breng je wel. Volg mij maar.

De conciërge begint te wandelen en Ariella volgt.

Conciërge: Zo, heeft het museum een indruk achtergelaten?

Ariella: Om eerlijk te zijn, het is erg verontrustend. Het is moeilijk voor te stellen dat er zo'n oorlog heeft plaatsgevonden.

Janitor: Het trieste eraan is dat er zoveel oorlogen zijn gebeurd.

Ariella: Ik weet het... Ik ben joods, en iemand herinnerde me laatst aan alle oorlogsverhalen de Thora.

Conciërge: Shalom!

Ariella (verbaasd): Haha shalom! Ben jij ook joods?

Janitor: Jazeker! En, wat vind je van die verhalen?

Ariella: Oorlog is natuurlijk verschrikkelijk, maar ik dacht altijd dat Jozua's veroveringsoorlogen soort van noodzakelijk waren. Dat zonder oorlog de oude Israëlieten nooit het Beloofde Land zouden hebben bereikt. Maar dat betekent niet dat ik oorlog een goed idee vind! Ik denk dat ik er nooit veel over heb nagedacht; mijn joodse gemeenschap heeft het niet zo vaak over oorlog.

Janitor: Ik begrijp het. Daar is een historische reden voor: joodse gemeenschappen bezaten niet altijd legers, dus besteedden ze niet veel tijd aan nadenken over oorlog.

Ariella: Dus niemand zei iets erover?

Janitor: De oude rabbijnen maakten wel een belangrijk onderscheid tussen bevolen en discretionaire oorlogen. Bevolen oorlogen zijn, zoals de naam zegt, bevolen door Hashem. Ze zijn heilig en belangrijk, dus elke jood moet er aan deelnemen. Discretionaire oorlogen zijn minder belangrijk, en daarom kunnen joden niet gedwongen worden om eraan deel te nemen. Een voorbeeld van discretionaire oorlogen zijn de zogenaamde 'expansieve oorlogen': oorlogen om nieuw gebied te veroveren.

Ariella: Hoe zit het dan met de oorlogen om het Beloofde Land in de Thora te veroveren?

Janitor: De Talmoed beschouwt ze als bevolen oorlogen! Maar hier zit het addertje onder het gras: veel rabbijnen geloven dat dit de enige echt bevolen oorlogen waren in de Joodse geschiedenis. En dat in elk geval, als oorlog ooit noodzakelijk wordt, bijvoorbeeld in het geval van zelfverdediging, er nog steeds principes zijn om te volgen.

Zoals eerst vrede aanbieden, alleen vechten om vrede te bereiken, en het verlies van onschuldige levens zo veel mogelijk voorkomen. Laten we niet vergeten dat het jodendom vrede boven alles stelt!

Ariella en de conciërge hebben bijna de hal van de hoofdingang bereikt. Het lawaai van pratende mensen wordt luider.

Ariella: Ik denk dat ik het begrijp. Ik wou dat ik hierover met je kon blijven praten.

Conciërge: Een andere keer. Ik moet nu terug.

Ariella: Oké. Dank u voor de hulp!

Conciërge: Tot ziens!

Terwijl Ariella wegloopt herinnert ze zich plotseling iets wat ze wil vragen.

Ariella: Wacht, waar moet je terug naartoe?

Ariella draait zich om en ziet dat de hal leeg is. De conciërge lijkt te zijn verdwenen.

3 INT MUSEUM DAG

Als Ariella de grote zaal bereikt, wordt ze begroet door de lerares en de gids. Het haar van de gids zit door de war.

Leraar: Eindelijk! Daar zijn jullie! We hebben elke zaal afgezocht!

Ariella: Dat is vreemd. ik liep ze door met de conciërge. Hij hielp me de weg terug te vinden.

Gids: Uhm, de conciërge werkte vandaag niet. Dat denk ik toch...

Leraar: Ik denk dat het museum hun fantasie de vrije loop liet. Dank u voor de rondleiding. Ik ben er zeker van dat het een grote indruk op hen allemaal heeft achtergelaten.

4 EXT BUS DAG

Ariella stapt in de bus. Ze ziet Adil alleen zitten en gaat naast hem zitten.

Adil: Hé, kijk, het spijt me als ik je kwetste. Ik wilde niet zeggen dat je gewelddadig bent of zo.

Ariella: Ik snap het. Het museum gaf me gewoon veel om over na te denken. Wil je na school langskomen? Mijn moeder is een speciaal gerecht aan het maken en...

Terwijl de bus wegrijdt, vervormt het geluid van Ariella en Adils gesprek tot het wegvalt. Het beeld verandert in dat van een lege museumzaal. De camera zoomt langzaam in op een foto aan de muur. Op de oude foto is de conciërge te zien in een oorlogskostuum uit 1915. Hij knipoogt naar de camera voordat het scherm zwart wordt.

4.7 BIBLIOGRAFIE

Firestone, Reuven. *Holy War in Judaism: the Rise and Fall of a Controversial Idea*. Oxford: Oxford University Press, 2012.

- Holy War in Modern Judaism? "Mitzvah War" and the Problem of the "Three Vows". *Journal of the American Academy of Religion*. Vol. 74, No. 4 (Dec., 2006) Oxford: Oxford University Press, 954-982.

The William Davidson Talmud. "Sotah 44b:1-9." Sefaria. Toegang 23 april, 2021. <https://www.sefaria.org/Sotah.44b.1-9?lang=bi>.

Mechon Mamre Talmud Yerushalmi. "Sotah 8:10 (23a)". Sefaria Toegang 23 april 2021. https://www.sefaria.org/Jerusalem_Talmud_Sotah.23a?lang=bi

De Nieuwe Bijbelvertaling. Haarlem: Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap, 2019.

KU LEUVEN

Prof. Dr. Luc Anckaert (1962) behaalde een diploma in filosofie en theologie aan de KU Leuven. Hij publiceerde boeken en artikelen over Rosenzweig, Levinas, Kafka, V. Grossman en Bijbelse verhalen, maar ook over biomedische onderwerpen. Zijn boek Een kritiek van het oneindige. Rosenzweig en Levinas ontving een gouden medaille van de Teylers Stichting. Hij doceert Joodse filosofie aan de KU Leuven.

Pierre Costalunga (Luik, 1997) is wetenschappelijk onderzoeker aan het Hoger Instituut voor Wijsbegeerte, KU Leuven, België. Costalunga studeerde af aan de KU Leuven (België) met een bachelor- en masterdiploma in filosofie. Hij maakt deel uit van het centrum voor onderzoek in politieke filosofie en ethiek (RIPPLE).

EDUC8 Consortium

Dit boek is gefinancierd door het Fonds voor interne veiligheid - Politie van de Europese Unie.

